

*Пиріг Руслан Якович,
доктор історичних наук, професор,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)*

НІМЕЦЬКА ДИПЛОМАТІЯ В БОРОТБІ ЗА УКРАЇНСЬКИЙ ХЛІБ (1918 рік)

Умови укладання Брестського мирного договору між Українською Народною Республікою (УНР) і Центральними державами від 27 січня (9 лютого) 1918 р.), першого в ході Світової війни, хрестоматійно відомі. Головним спонукальним мотивом керівництва Німеччини і Австро-Угорщини до підписання мирних угод була реальна загроза продовольчої кризи та необхідність пошуку доступу до рятівних хлібних ресурсів. Лідери щойно проголошеної незалежною УНР керувалися невідкладною потребою звільнення українських територій від збройної експансії більшовицької Росії і отримання міжнародних безпекових гарантій.

Реалізація положень Брестського миру, який отримав образну назву «хлібний», вимагала від Берліна і Відня високої ціни – зняття з Західного і Балканського фронтів десятків дивізій для забезпечення експорту з України продовольства і сировини. Генеральний штаб Німеччини (П. Гінденбург, Е. Людендорф), уряд (Г. Гертлінг, Р. Кюльман) усвідомлювали необхідність потужного військового і дипломатичного забезпечення поставок українського продовольства, визначеного ще в кулуарах Брестських перемовин у 60 млн пудів.

Начальником штабу німецького командування в Україні (Оберкомандо) був призначений відомий своїми організаторськими здібностями генерал-лейтенант Вільгельм Гренер, який отримав від вищого керівництва Рейху широкі економічні і політичні повноваження. Посольство в середині березня 1918 р. очолив один із найдосвідченіших дипломатів Німеччини Альфонс Мумм, доктор

права, особистий приятель імператора. Відомими спеціалістами були й радник Г. Берхем, генконсул Е. Тілл, інші співробітники місії¹.

26 березня 1918 р. А. Мумм отримав від глави МЗС Ріхарда Кюльмана розгорнуті директиви щодо діяльності німецького представництва в Києві. У них вказувалася головна ціль «нашої окупації» – забезпечення хлібного експорту з України до Центральних держав. Наголошувалося, що в реалізації цієї політики не слід допускати ніяких хитань. Посол добре усвідомлював основні завдання своєї дипломатичної місії у контексті проведення всієї Східної кампанії.

Під час робочих нарад із міністрами уряду В. Голубовича, а згодом й з головою Центральної Ради М. Грушевським А. Мумм переконався в управлінській неспроможності лідерів УНР, зокрема у відсутності впливу на регіони масового зерновиробництва і заготівлі хліба. 12 квітня у телеграмі до МЗС він повідомляв: «постійне співробітництво з цими людьми, які через свої соціалістичні теорії перестають розуміти реальне співвідношення речей, неможливе, а ситуація змушує поступово шукати контакту з більш правими партіями».

А. Мумм після певних вагань підтримав рішучі наміри генерала В. Гренера змінити правління Центральної Ради більш дієздатним і керованим українським урядом. Досвідчений дипломат усвідомлював, що Німеччина постала перед складним вибором: зберегти правління Центральної Ради, але втратити продовольство, або ж привести до влади консервативні кола, які забезпечать обробіток землі, але ліквідують українську державу. Звучало майже пророче.

Як відомо, для отримання необхідних для продовження війни обсягів продовольства німецькі військові і дипломати інспірували 29 квітня державний переворот, ліквідували УНР, офіційно визнану дружню союзню державу, змінили політичний устрій, встановивши авторитарне правління гетьмана П. Скоропадського.

В результаті В. Гренер і А. Мумм отримали фактично необмежені можливості впливу на проведення продовольчої і земельної політики Гетьманату. Вимоги відкинутого Центральною Радою квітневого наказу фельдмаршала Г. Айхгорна стосовно засіву полів, були майже повністю реалізовані в затвердженому гетьманом законі «Про право на врожай 1918 року на території Української Держави». Запланована П. Скоропадським земельна реформа передбачала ліквідацію великоземельної власності. Саме в цьому німці уgliedіли загрозу великотоварному виробництву зерна – основі продовольчого експорту. Втручання у вироблення українським урядом законодавчої бази реформи стало звичною практикою. Проекти законів попередньо розглядалися в штабі Оберкомандо та посольстві, висловлювалася незгода з окремими положеннями, а то й вимоги затримати ухвалення законів.

Угоди з УНР про експорт збіжжя і сировини, прийняті П. Скоропадським, виконувалися повільно. До того ж 31 липня 1918 р. закінчився термін їхньої дії, а укладання нових після важких літніх поразок німців на Західному фронті свідомо затягували українські переговорники (міністри С. Гутник, С. Гербель).

¹ У ході Східної воєнної операції Дунайська імперія визнала себе молодшим партнером коаліції. Тому посол Й. Форгач мав діяти суголосно з німецьким колегою.

Посол А. Мумм повідомляв МЗС, що з Гутником не можна працювати «російськими методами». Врешті під тиском Берліна гетьман погодився укласти тристоронню економічну угоду, яка виявилася не менш обтяжливою, ніж попередня. Після цього в середині вересня А. Мумм повернувся до Берліна і невдовзі подав у відставку, а тимчасовим повіреним у справах Німеччини залишився менш авторитетний радник Г. Берхем.

У жовтні новий німецький уряд ліберала М. Баденського, усвідомлюючи невідворотну поразку у Світовій війні і сподіваючись зберегти й в майбутньому джерела отримання продовольства і ринки збуту власної продукції, через посольство надіслав вказівку П. Скоропадському продовжити земельну реформу. Була створена Велика земельна нарада на чолі з гетьманом. Однак геополітичні виклики фіналу Великої війни зняли це питання з завдань вже повністю проросійського уряду і гетьмана, зайнятих рятуванням держави в лоні відновлюваної федеративної Росії.

Отже, укладання Брестського мирного договору (лютий 1918 р.) з УНР було детерміновано насамперед прагматичними інтересами центральноєвропейських імперій в отриманні життєво необхідних продовольчо-сировинних ресурсів для продовження війни з Антантою. Коли ж з'ясувалася неспроможність виконання українською стороною договірних експортних поставок, а також спроб імплементації соціалістичного земельного законодавства, в результаті державного перевороту до влади було приведено правоконсервативне правління, більш компромісне і кероване. Це привело до посилення економічної експлуатації України, але так й не забезпечило виконання взятих владою зобов'язань з експорту продовольства і сировини.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

**Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук**

**ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ім. І.Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ЯГЕЛЛОНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Республіка Польща)

ФОНД ГЕРДИ ХЕНКЕЛЬ (Німеччина)

УНІВЕРСИТЕТ МАЙНЦА ІМЕНІ ЙОГАННА ГУТЕНБЕРГА (Німеччина)

КАГУЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ П. ХАШДЕУ (Молдова)

МУЗЕЙ КАРОЛЯ І В БРАЇЛІ (Румунія)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ:
СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

10 квітня 2025 р.

м. Київ

Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи / за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 10 квітня 2025 р. Київ, 2024. 357 с.

Збірник наукових праць укладено за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи», яка була організована кафедрою міжнародних відносин і суспільних наук гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України 10 квітня 2025 р. Наповнення рубрик синхронізовано з основними напрямками роботи конференції і охоплює широке коло питань щодо витоків, традицій, розвитку та перспектив української дипломатії; аналізу стану дипломатії в умовах сучасних глобальних викликів та стратегічних пріоритетів світової, європейської та вітчизняної дипломатії в умовах російсько-української війни.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх хто цікавиться питаннями сучасних міжнародних відносин та розвитку української дипломатії.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 10 від 16.05.2025 р.).

Редакційна колегія:

Ткачук В.А., д-р екон. наук, проф. (голова);
Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф. (співголова);
Тонха О.Л., д-р сільгосп. наук, проф. (голова);
Любовець О.М., д-р істор. наук, проф.
Харченко С.В., д-р філол. наук, проф.
Хвіст В.О., канд. іст. наук, доцент

Відповідальна за випуск докт. іст. наук, проф. Любовець О.М.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, посилання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані в збірнику наукових праць матеріали дозволяється тільки за згодою авторів.